

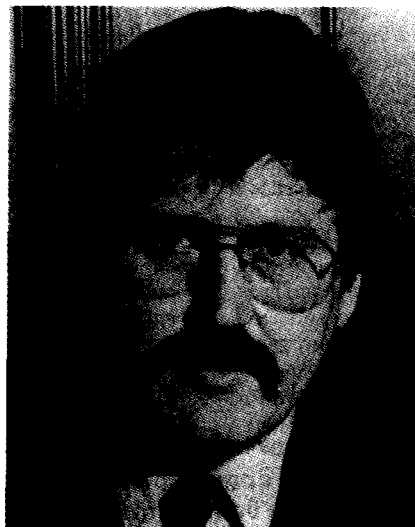
Vijftien jaar arbeidsverhoudingen in Nederland

Een bekend thema in de sociale wetenschappen is de vraag of personen dan wel z.g. objectieve omstandigheden de gang der gebeurtenissen bepalen. De bekendste voorbeelden worden in dit verband ontleend aan de geschiedenis. Maken grote mannen de geschiedenis of bepaalt in feite de maatschappelijke omgeving waarin zij figureren de smalle marges van hun bewegingsvrijheid? Literatuurhistorici herkennen hierin de vorm-of-vent-discussie die van tijd tot tijd in hun kring wordt gevoerd. De meest voor de hand liggende uitweg uit dit debat is het betrekken van de stelling dat zowel de omstandigheden als de hoofdrolspelers van eminent belang zijn. Deze stelling heeft echter veel weg van een gemeenplaats. Is er iets meer over te zeggen?

Het valt op dat mensen die – om welke reden dan ook (levensbeschouwing, visie op de mens e.d.) – het unieke karakter van de mens benadrukken, de neiging hebben de grootste invloed toe te kennen aan de hoofdrolspelers in het schouwspel van de geschiedenis. Anderen, die de nietigheid van het individu naar voren halen, onderstrepen het belang van maatschappelijke arrangementen en ontwikkelingen. Zij wijzen erop dat organisaties, instituties en maatschappelijke sectoren vooral gekenmerkt worden door continuïteit, waarop personen maar een geringe invloed kunnen uitoefenen. Mochten personen ogenschijnlijk een aanmerkelijke wending aan de geschiedenis geven, dan is – zo is hun stelling – „de tijd er ook naar”.

Een „personalistische” geschiedopvatting krijgt meer ruimte in maatschappijen waarin de controle op de macht niet of nauwelijks aanwezig is. Al is macht nooit helemaal absoluut, er zijn – ook heden ten dage – maatschappijen of instellingen die veel macht in handen leggen van een kleine groep, soms zelfs een persoon.

Bovenstaande gedachten kwamen bij mij op bij lezing van het boek dat ter gelegenheid van het afscheid van Wim Kok is verschenen 1). Het voor deze gelegenheid weer tot leven gewekte, befaamde duo Frans Nypels en Kees Tamboer (destijds van de *Haagse Post*) heeft een uitermate boeiend geschrift geproduceerd. Boeiend omdat het een scherp inzicht geeft in een aantal belangrijke momenten in de turbulente geschiedenis van onze arbeidsverhoudingen van de afgelopen vijftien jaar. Anders dan men uit de titel – *Wim Kok, 15 jaar vakbeweging* – zou kunnen afleiden, is het geen biografie van Wim Kok. Heel helder



wordt de context beschreven waarin belangrijke conflicten en breukpunten zich hebben voorgedaan. In de tweede plaats is het boek gebaseerd op indringende gesprekken met ruim twintig personen die ten nauwste – velen achter de schermen – bij de ontwikkeling van de Nederlandse arbeidsverhoudingen betrokken zijn (gewest). In de derde plaats wordt niet alleen de standpuntbepaling van de vakbeweging doorgelicht – al wordt daar wel de meeste aandacht aan besteed (vgl. de interviews) –, maar komen ook de werkgevers en de overheid aan het woord. Ten slotte wordt een aantal interessante onthullingen gedaan die het werkstuk van Nypels en Tamboer een extra aantrekkelijkheid meegeven.

De aanleiding voor dit boek, Wim Kok, komt uiteraard verschillende keren aan het woord, maar domineert het beeld niet. Natuurlijk, het is duidelijk dat hij – met zijn grote gaven – op beslissende momenten een prominente bijdrage levert aan de oplossing van de vele problemen die zich in de periode 1970-1985 hebben voorgedaan.

Zo treedt hij aan als voorzitter nadat Harry ter Heide – na een conflict met Arie Groenevelt – „vrijwillig” de voorzittershamer van het NVV uit handen heeft gegeven. Het conflict Ter Heide-Groenevelt laat lange tijd – veel langer dan de buitenstaander kan opmerken – diepe sporen na in het NVV, en beïnvloedt tevens in belangrijke mate het in gang gezette fusieproces met het toenmalige NKV. Niet minder belangwekkend zijn de analyses die Nypels en Tamboer op tafel leggen over het gevecht voor behoud van de automatische prijscompensatie (1977), waarvan Kok nu zegt – dus bij nader inzien – dat hij twijfels heeft over de vraag „of het systeem van volledige automatische prijscompensatie, ook uit strategisch oogpunt, een aantrekkelijk en verstandig instrument was” (blz. 79).

Diep ingrijpend zijn ook de gevolgen van het z.g. bijna-akkoord (1979) – het mislukte overleg tussen Van Veen en Kok als gevolg van het afhaken van enkele bonden binnen het NVV –, dat er toe leidt dat minister Albada fors in de lonen ingrijpt (1980). Deze interventie van Albada leidt er – op termijn – toe dat werkgevers en werknemers de overheid definitief buiten de deur wensen te houden. In het moeizaam – en in kleine kring(!) – tot stand gekomen akkoord in de Stichting van de Arbeid (1982) is dat principe neergelegd. Dit *Akkoord van Wassenaar* – de woonplaats van Van Veen – bezegelt de opvatting

dat zowel winstherstel als behoud van werkgelegenheid noodzakelijk zijn. Een compromis tussen werkgevers en werknemers.

Intussen gaat de decentralisatie van het arbeidsvoorwaardenbeleid door, waardoor automatische koppelingen (trendbeleid voor ambtenaren) op de tocht komen te staan, wat ons in de herfst van 1983 een immense ambtenarenstaking oplevert. Interessant is voorts de signalering van het bestaan van een Industrieel Platform – dat overigens een vroege dood sterft –, waar voormannen van de industriële werkgevers en werknemers elkaar ontmoeten ter bespreking van – in eigen kring – *controversiële onderwerpen* 2).

Fascinerend is de beschrijving van de lotgevallen van de huiseconoom van de Industriebond NVV (FNV), drs. Piet Vos. Meer verhuisd dan geprezen – althans in het openbaar – trekt hij zijn sporen in vakbondslaan. De omgang met „nieuwe realiteiten” of te verwachten ontwikkelingen is – hoe begrijpelijk ook – niet de sterkste kant van de vakbeweging. Piet Vos weet daarover mee te praten! Toch zou een grotere openheid tegenover inzichten uit die hoek de slagkracht van de vakbeweging kunnen vergroten. Wie de afgelopen tijd overziet, moet vaststellen dat er soms stellingen zijn betrokken waar men „intern” al niet meer in geloofde.

De vertrokken (vertrekende) vakbondsleders – Kok (46 jaar!), Drabbe, Spit, Bode, Buys e.a. – zijn ten slotte – zij het met de nodige aarzeling – van mening dat de tijd nu is aangebroken voor een nieuw type vakbondsleder à la Pont en Visser. Zij vertegenwoordigen de nieuwe zakelijkheid, die beter aansluit op de bagage van de nieuwe werknemer: flexibel, hoger opgeleid, individualistisch. Werknemers die in anders getoonzette arbeidsorganisaties – met een grotere mobiliteit – hun werk vinden.

Uit het boek van Nypels en Tamboer moet men wel concluderen dat het meer de omstandigheden dan de personen zijn die de ontwikkeling van de arbeidsverhoudingen bepalen. Deze relativisering van de bijdrage van personen maakt haar inmiddels niet onbelangrijk. Ook dat blijkt zonneklaar uit het boek van Nypels en Tamboer, dat zich journalistiek gezien op hetzelfde hoge niveau beweegt als de *man wiens gang door de arbeidsverhoudingen de aanleiding vormde voor het schrijven ervan*.

1) *Wim Kok, 15 jaar vakbeweging*, Stichting FNV Pers/Uitgeverij Raamgracht, 1985, prijs f. 14,90.

2) Een voorbeeld daarvan is het (mede) door de werknemers op ondernemingsniveau afsluiten van cao's (blz. 142). Een soortgelijke gedachte die onlangs door fractieleider De Vries van het CDA (zie *ESB* van 14 augustus 1985) werd geopperd, leverde hem een forse „bestrapping” op van FNV en CNV.